

MEDRESE GELENEĞİNİN KURUMSAL YAPISININ GÜNÜMÜZE YANSIYAN BİR ÖRNEĞİ OLARAK “TILLO MEDRESESİ”*

Kayhan BAYRAM**

Özet

Dünden bugüne, toplum yapılanmalarını ve kurumlarını inceleyen sistematik bir disiplin olan sosyoloji, tasavvuf alanının incelemesine de eğilmeye bünyesinde bir görev olarak görmüştür. Bu minvalde özellikle yakın tarihte, tekke ve zaviye gibi din ekseninde şekillenmiş alanların, insanların maddi ve manevi bazı ihtiyaçlarının karşılandığı sosyal kurumlar olması, sosyoloji, özellikle din sosyolojisi ile tasavvuf arasındaki irtibatın önemini daha fazla artırmıştır. Bu ilişkinin günümüz örnekleri arasında yer almış olan ve geleneksel eğitim kurumu olan Tillo Medresesi, tarihi süreçte ayakta kalma ve ilerleme temayülünü göstermekle beraber, medreselerin varlığı ya da çoğalması konusundaki tartışmalara da önemli bir kaynak teşkil etmektedir.

Anahtar Kelimeler

Kurum, eğitim, medrese, gelenek, din sosyolojisi.

* Bu makale SDÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Medreselerin Kurumsal Yapısı “Tillo Örneği” adlı tezden türetilmiş olup Süleyman Demirel Üniversitesi BAP(Bilimsel Araştırma Projeleri) Koordinasyon Biriminin desteğini almıştır.

** Öğr. Gör. Kayhan BAYRAM, Şırnak Üniversitesi, Cizre Meslek Yüksekokulu, Sosyal Hizmetler ve Danışmanlık, kayhan-bayram@hotmail.com.

*As an Extant Example of the Institutional Structure of the Tradition of
Madrasah: "Tillo Madrasah"*

Abstract

From past to present, sociology, a systematic discipline that examines social structures and institutions, takes as a duty to study Islamic mysticism as well. From this point of view, especially in the near history, the fact that the religion-oriented places, like dervish lodges and zawiyaahs, were the social institutions where some of the material and non-material needs of people to be met has increased the importance of the connection between Islamic mysticism and sociology, especially the sociology of religion more and more. As well as showing a tendency to survive and endure in the historical process, Tillo Madrasah, which is one of the contemporary examples of this relationship and is a traditional educational institution, constitutes a significant resource for the controversies as to the existence and increase of madrasahs.

Keywords

Institution, education, madrasah, tradition, sociology of religion

Giriş

İnsanlık tarihi boyunca eğitimin toplumsal fonksiyonu son derece önemli olmuştur. Nitekim medeniyetler, eğitim kurumlarına verdikleri değer nispetinde gücünü ve varlığını idame ettirip bunu daha uzun ömürlü kılmıştır. Bu sosyal kurumların, verdikleri eğitimlerin içeriği, yöntem ve teknikleri ise tarihi süreçte sosyal, kültürel, siyasal ve ekonomik gibi uluslar arası gelişmeler karşısında çeşitli değişimlere uğramıştır. Bu eğitim kurumlarının bir kısmı, yerini başka eğitim kurumlarına bırakırken, bazıları ise birçok etkene rağmen klasik-geleneksel yapısını korumaya devam etmiştir. Geleneksel yapıda varlığını korumuş ve idame ettirmiş bu kurumlardan birisi de kuşkusuz medreselerdir. İslam medeniyetinin kadim bir eğitim kurumu olan medrese, orta ve yüksek seviyede eğitim ve öğretim veren kurumların ortak adı olmuştur. Tarihi seyri Hz. Muhammed(s.a.v) ile başlamış, günümüze kadar inşili çıkışlı olan varlığını korumuştur. Medreseler, İslam tarihinde, özellikle 16. yy'ın or-

¹ Erkam b. Ebu'lErkam(r.a)'ın evinde bir araya gelmişlerdir.

talarında, mevcut bulunduğu ülkedeki halkın ihtiyaç duyduğu eğitimi ve kültürünü veren, elemanlarını yetiştiren bir eğitim-öğretim kurumu olmuştur. Bu kurum, varlığını geniş çapta koruyamamış, yerel geleneksel bir eğitim kurumu olarak ülkemizde sadece birkaç yerde örnekleri canlı kalabilmiştir. Günümüzde dahi varlığını korumuş bu klasik şark medreselerinin başında kuşkusuz Tillo Medresesi gelmektedir.

Medreseler, sosyal bir kurum olarak kabul edilmektedir. Sosyal bir kurum olan medreseler, vakıflarca desteklenmiştir. Vakıf sisteminin özellikle devlet kontrolünde bulunması, medreseleri de dolaylı olarak bu denetime bağlatmıştır. Ancak medreselerin, halk nazarında gördüğü maddi manevi destek bir anlamda onu özerk bir yapıya ulaştırmıştır. Nitekim kendi gücü nispetinde bir nevi sosyal hizmetleri kendi manevi (tasavvufi) düşünce yapısına uygun olarak uygulamıştır. Medreselerin yüklendiği sosyal misyon, onun kurumsal değerini güçlendirmiş, yeni kanunlarla resmiyetteki varlığı yıkılmaya yüz tutsa bile, toplumla olan kadim münasebetleri dolayısıyla varlığını bugüne kadar koruyabilmiştir. Bu anlamda geçmişte olduğu gibi, bugün dahi medreseyi tek başına sadece bir eğitim kurumu olarak vasıflandırmak yanlış olur. Bünyesinde birçok kurumla etkileşim halinde olmuştur. Bu anlamda medreseye sadece tarihi bir değer olarak bakılması son derece yanlıştır. Medreselerin bu kurumsal varlığının dini sosyolojik bir bakışla Tillo Medresesi örneğinde incelenmesi böylesi bir klasik eğitim kurumunun 21 yy. varlığına ışık tutacaktır.

Tillo geçmişten günümüze klasik medrese eğitiminin verildiği yerlerin başında gelmiştir. Molla Burhaneddin Mücahidi²'nin girişimiyle –günümüz koşullarında- şekillenmeye başlayan Tillo Medresesi,³ 1945'lerden itibaren klasik anlamda eğitim çalışmalarını sürdürmekte, toplum içindeki saygınlığı-

² İcazetini 1958 yılında molla Abdulhakim'den almış, askerlik görevini Ankara'da bitirdikten sonra, Tillo'ya dönmüş ve 1960 yılından itibaren eğitim-öğretim çalışmalarıyla da Tillo medreselerinin zamanla bölge çapında tanınmasını sağlamış Tillo medresesi hocası.

³ Osmanlı eğitim kurumlarında ana hatlarıyla üç çeşit okul bulunmuştur. Bunlar; medrese, mektep (okul) ve yabancı okullardır. Yeni açılan eğitim kurumlarıyla özellikle 1924'te çıkarılan "Tevhid-i Tedrisat" kanunu ile birlikte mektep ve medrese arasındaki ikileme medreseler kaldırılarak son verilmiştir. Eğitimin Milli Eğitim Bakanlığı çatısı altında bir elden yönetilmesi kararlaştırılmıştır. Bunların var olma serüvenlerinin sosyolojik tahliller bakımından kapsamlı olduğundan makale sınırlılıkları içerisinde yer verilmemiştir.

nı kaybetmeyerek geleneksel medrese eğitimini devam ettirmektedir. Medrese, verdiği geleneksel eğitimi modern araç ve gereçlerden yararlanarak sürdürmeye çalışmaktadır. Medrese mensupları vermekte olduğu mevcut eğitim anlayışını, toplum için bir ihtiyaç olarak görmekte ve bunun diğer bölgeler için de gerekli olduğuna inanmaktadır. Irk, ten, dil, bölge, şehir, dini gurup ya da tarikat farklılıkları gözetilmeksizin öğrenci alımı gerçekleşmekte olan bu klasik eğitim kurumunda, eğitim ve öğretiminden yararlanmak için ehli-sünnet ve'l-cemaat anlayışına bağlılık şartı gözetilir. Medresenin Siirt ve çevre illerinin yanı sıra, Tillo halkı üzerindeki etkisi de sosyal, kültürel ve ekonomik alanda somut bir şekilde görülmektedir.⁴ Medresedeki talebe-müderris arasındaki saygı sevgi ilişkisi, birbirleri ile iletişim biçimleri, giyim konusundaki bazı kriterler, sosyal eğlence tiplerine olan bakış açıları, medresede yapılan ama zorunlu olmayan zikir gibi bazı hususlar, geleneksel Şafii kültürünce şekillenmiş olan medresede tasavvufun yansımalarını göstermektedir.

Klasik eğitim kurumu olarak medrese geleneğinin devam ettirilmeye çalışıldığı Tillo Medresesinde tasavvufi yaşam şartlarının eğitime olan etkisi açıkça görülmektedir. Bu etkinin görüldüğü tasavvufi ekol ise daha çok Nakşibendilik olmuştur. Medrese, tekke ya da zaviye misyonu yüklenmemiştir. Nitekim, geleneksel yapısını korumasının en büyük sebeplerden birisi de eğitim amaçlı kurulması, siyasi herhangi bir etkinlik ya da yapılmaya katılmaması ve bu amaç için çalışmakla beraber, tasavvufi yapısını medreseden uzak tutmamasıdır. Medrese, ülkemizin içinden geçtiği ekonomik ve en önemlisi siyasal süreçlerden etkilenmemiş, genel geleneksel eğitim yapısını bir şekilde idame etmiştir. Bunun yanında medrese, özelde Güneydoğu Anadolu bölgesinde olmak üzere tüm Türkiye'den öğrenci almaya devam etmektedir.

Buna takiben medresenin fiziksel yapısı, eğitim koşulları, medrese eğitimin amacı, medresede eğitim gören öğrencilerin burayı tercih etme sebepleri, teşekkülün medrese içi sosyolojik boyutu, günlük - yıllık sosyolojik yaşam faaliyetleri, öğrenci-öğretmen ilişkileri, tasavvuf ve tarikatın eğitim ve medrese üzerindeki etkileri, medresenin bölge (il-ilçe) üzerindeki etkisi gibi konular, araştırmamızın amaçsal boyutunu şekillendirmiştir. Diğer taraftan, araş-

⁴ İleriki sayfalarda bunun örneklerine yer verilecektir.

tırmamızın başka bir amacı da modern eğitim kurumlarının varlığına rağmen, toplumsal, ekonomik, siyasal gibi büyük etkilerinin yanında bölge halkının uzun zamandan beri bu eğitim kurumların yanında medrese eğitimine de önemli ölçüde rağbet gösterip bu kurumlara az da olsa dini toplumsal misyonlar yüklemesinin nedenlerini sorgulamaktır. Elde edinilen sonuçlarla beraber, din sosyolojisi bakımından önemli bir yer teşkil edecek olan dini eğitimin sosyolojik yorumuna, klasik dini eğitim teknikleri bakımından kaynak oluşturacaktır. Bu anlamda araştırmamız 21. yy modern toplum yapısında Medrese geleneğinin olabirliliği tartışmasına da farklı bir bakış açısı oluşturacağını tahmin edilmektedir. Sosyolojik olarak incelenmesi elzem olan bu klasik kurumların başında klasik Tillo Medresesi yer almaktadır. Bu çerçe ve ile yapılan çalışma, geleneksel şafii kültürünün medrese anlayışı ve tasavvuf geleneğinin bu dini yapılarda oluşum ve gelişim sürecini incelemek biçiminde olmuştur. Bunun yanında, medreseyi kurumsallık boyutu çerçevesinde, sosyolojik olarak ele alma çabası sergilenmiştir.

Araştırma süresince anlayıcı/yorumlayıcı paradigmanın bütünsel olarak araştırmaya uygun olduğu düşünülmüştür. Araştırma sürecinde evren, "Siirt" ili olarak belirlenmiştir. Örnekleme olarak da Siirt'e bağlı, Tillo ilçesinde bulunan Klasik usulde eğitim veren Tillo Medresesi oluşturmuştur. Aslında hedef kitlesi olan evren sadece Siirt ili ile sınırlı kalmayacaktır. Siirt ili toplumsal yapının yanında, bölgesel bir hedef kitle evrenini de temsil edebilecektir. Araştırmamız, Nitel Görüşme yöntemi ve "katılımcı gözlem" teknikleri ile yapılmıştır.

1. Dünden Bugüne Bir Eğitim Kurumu Olarak Medrese

1.1. Medrese Kurumunun Doğuşu ve Gelişimi

Arapça bir kelime olan medrese, (درس) D-R-S kökü fiilinden türetilmiştir. Medrese, ders okutulan ve okunan yer anlamına gelmektedir.⁵ İslam tarihinde, orta ve yüksek seviyede eğitim ve öğretim veren kurumların ortak adı olan⁶ medreselerde ders veren hocalara ise "müderris" denilmiştir.

⁵ Ferit Develioğlu, "Osmanlı-Türkçe Anslıkopedik Lügat", Ankara, Aydın Kitabevi Yayınları, 1978, s.710.

⁶ Develioğlu, "Osmanlı-Türkçe Anslıkopedik Lügat", s.689

Medreselerde tam anlamıyla sistemli eğitimin başlaması ve bunun geliştirilmesi Büyük Selçukluların katkılarıyla olmuştur.⁷“Nizamiye Medreseleri” olarak anılan bu medreselerin aslında kurulan ilk medreselerin olmadığı, yaklaşık 160 yıl öncesinden medrese varlığından haberdar olduğu kaynaklarda rastlanılmaktadır.⁸ İsmail Hakkı Uzunçarşılı ilk medresenin nerede, ne zaman, nasıl ve kimin tarafından kurulduğu gibi tartışmalı olan konulara fazla dikkat çekmeyerek, eldeki mevcut değerlendirmelere gidilmesi gerektiğini belirtmeye çalışmaktadır.⁹

Medreseler bütün İslam coğrafyasında yayılmasının yanında, Batılılarca da örnek alınmıştır.¹⁰ Medreselerin doğuşunda İslam dünyasında yaygın olarak bulunan zaviye okullarının, özellikle Batı Avrupa’daki zaviye okullarının etkili olduğunu gösteren izler vardır. Bu çerçevede medreselerin, zaviye okullarının bir devamı olarak ortaya çıktığını savunanlar da bulunmaktadır.¹¹

Kurumsal anlamda medreselere gelinceye kadar Hz. Muhammed döneminde, Mekke’de Da’rül-Erkam’da¹²ve hicretten sonra Medine’de inşa edilen mescidin bir parçası olan Suffa’da¹³ilmi çalışmalar, ibadetsel bir nitelikte başlatılmıştır. Zaman ve mekân itibarıyla bu iki eğitim alanının birbiriyeye doğrudan bir etkileşimi olmasa da İslam devletlerindeki ilk eğitim çalışmaları dinin gölgesinde yürütüldüğü görülmektedir.

Osmanlılar döneminde, medreseler hem program, hem de mimarî sahada

7 Osman Turan, “Selçuklular Tarihi ve Türk İslam Medeniyeti”, İstanbul, Ötüken Neşriyat, 1969, s.257.

8 Şakir Gözütok, Uluslararası Medrese Geleneği ve Modernleşme Sürecinde Medreseler Sempozyumu, M.Ş.Ü. Yayınları, 2013, Cilt-1 s.212.

9 İsmail Hakkı Uzunçarşılı, “Osmanlı Devletinin İlmiye Teşkilatı”, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1984, s. 1-2-3.

10 Kenan Yakuboğlu, “Osmanlı Medrese Eğitimi ve Felsefesi”, İstanbul, Gökkuşbu Yayınları, 2006, s. 17.

11 Nebi Bozkurt, Medrese Maddesi, Türkiye Diyanet Vakfı Ansiklopedisi, Cilt XXVIII, 2003, s.323-327.

12 İslam’a davetin henüz açıktan yapılmaya başlanmadığı yıllarda, dini tebliği kabul edebilecek kişilerin gizlice ve teker teker çağırılıp İslam’a davet edildikleri; Hz. Peygamber tarafından Müslümanlara İslam’ın anlatılıp vahyin tebliğ edildiği ve topluca ibadet veya çeşitli görüşmeler için mekan olarak kullanılan Erkam b. Ebu’lErkam’ın evidir.

13 Ahmet Turan Yüksel, “İslam’da Bilim Tarihi (Başlangıçtan Osmanlı Döneminin Sonuna Karda)”, Konya, Kitap Dünyası, 2002, s. 51.

büyük bir gelişme gösterdiler. Bu bakımdan, şehirlerin fizikî gelişmesinde de medreselerin önemli bir yeri olduğu söylenebilir. Osmanlı Devleti'nin kuruluşundan beri itina ile üzerinde durulan eğitim ve öğretim sistemi, ilerleyen yıllarda değişik sebeplerden dolayı gereği gibi uygulanamamıştır. Bilhassa Fatih ve Kanunî devirlerindeki medreselerin, devirlerine göre bir bilim mekanı olmaları artık mazide kalmıştır. Ne talebe ne de hoca kadrosunda yeni metotların tatbiki düşünülmemiştir. Bu yüzden bozulmaya yüz tutan medreselerin ıslahı gibi çalışmalara gidilse de bu çaba pek de başarılı olmamıştır.¹⁴

1.2. Eğitim-Öğretim Çerçevesinde Medrese Çeşitleri

Eğitim-öğretim çerçevesinde medrese çeşitleri(özellikle Osmanlı medreselerinden Tanzimat dönemine kadar) iki ana başlık altında ele alınabilir. Bunlar; genel eğitim veren medreseler ve ihtisas medreseleridir. Genel (Umumî) eğitim (bilgi) veren medreselerde genel olarak "ulûm-i akliye" denilen kelim, mantık, belagat, lügat, nahiv, sarf, matematik, astronomi, felsefe, tarih ve coğrafya gibi ilimlerin yanında "ulûm-i nakliye" denilen Kur'an ilimleri ile hadis ve İslâm hukuku (fıkıh) gibi ilimler de okutulmuştur.¹⁵ İster klasik dönemde olsun, ister Tanzimat'tan sonraki yeni dönemde olsun genel eğitim veren medreseler, devirlerindeki ilimlerin büyük bir kısmının birlikte okutulduğu medreseler olmuştur.

Genel medrese eğitimi, barındığı devletçe mevcut ihtiyaçlar için idari-adli personellerin de yetiştirildiği kurumlar şekline ulaşmıştır.¹⁶Bu da medrese kurumlarının, bünyesine yüklemiş olduğu sorumluluğun ötesine ulaşmaya çalıştığını göstermektedir. Nitekim bu amaçla genel eğitim veren medresede, Arapça, Mantık, Hey'et(Astronomi), Hesap, Hendese(Matematik-Geometri) ve Hikmet(Fizik) gibi dersler öğrencilere aktarılmıştır. Sonraları gelişen bilim karşısında medreselerin ayak uydurmadaki sorunlardan dolayı, Felsefe, Fen bilimleri ve Matematik gibi ilimler ise ders programından çıkarılmıştır.¹⁷

¹⁴ Uzunçarşılı, "Osmanlı Devletinin İlimiye Teşkilatı", s.20.

¹⁵ Ayrıntılı bilgi için, Ord. Prof. Dr. İsmail Hakkı Uzunçarşılı Osmanlı Devletinin ilmiye Teşkilatı, s. 22.-31.

¹⁶ Zeki Salih Zengin, "Medreseler ve Din Eğitimi," Ankara, Akçağ Yayınları, 2002, s. 38.

¹⁷ Uzunçarşılı, "Osmanlı Devletinin İlimiye Teşkilatı", s.67.

Genel eğitim veren medrese örnekleri; Süleymaniye Külliyesi, Sıbyan Mektebi, Daru'l Hadis Medresesi, Salis ve Rabi¹⁸Medreseleri, Mülazım Medreseleri, Daru'l Tıp, Evvel ve Sani¹⁹ Medreseleri' dikkat çekenler arasındadır.²⁰ Bu medreselerde tefsir, hadis, kelâm ve edebiyat gibi derslerin de okutulduğunu unutmamak gerekir. "Süleymaniye Külliyesi'nin medrese talebeleriyle misafir ve fakirlere yemek vermek için imareti ve Daru'z-ziyafe denilen yemekhane ve misafirlerin ikametleri için tabhane denilen misafirhane ve sair tesisleri"²¹ deyer almıştır. Medreselerdeki bu gibi toplumsal amaçlı fiziksel yapılanmalara da gidilmesi medresenin kurumsal anlamda toplumsal sorumluluğunun derecesine de dikkat çekmektedir. Nitekim medreselerdeki bu gibi çalışmalar sosyolojik anlamda, maddi ihtiyaçlarını karşılayamayan ya da kalacak yeri olmayanlar için gerekli tedbirleri almaya çalışması medreselerin toplum içinde eğitimin yanında, sosyo-ekonomik bir rol da üstlendiği görülmektedir.

Özel eğitim ve öğretim veren "İhtisas Medreseleri"²² de var olmuştur. İhtisas Medreseleri çoğunlukla üç bölümden oluşmakla birlikte²³; Tıp, Hadis ve Kıraat (Kur'a) alanlarıyla ilgilenilmektedir.²⁴Bu gibi medreseler, daha ziyade ihtisası gerektiren bir dalda ağırlıklı eğitim ve öğretim yapılan medreseler olmuştur. Belli branşlarda faaliyet gösteren bu medreseler, Osmanlılardan önceki İslâm dünyasında oldukları gibi, Osmanlılarda da aynı isimle varlıklarını devam ettirmişlerdir. Nitekim klasik dönemde bunlar: Dâru'l-kurra, Dâru'l-hadis ve Dâru't-tıb şeklinde isimlendirilmişlerdir.²⁵

¹⁸ 30 ve 40 akçalı(medresede verilen maaş) medreseleri kast edilmektedir.

¹⁹ Eğitim-öğretimde öğrenci kademesi olan birinci ve ikinci sınıflar kast edilmektedir.

²⁰ Hüseyin Atay, "Osmanlılarda Yüksek Din Eğitimi: Medrese Programları-İcasetnameler-İslahat Hareketleri", İstanbul,Dergah Yayınları,1983, s.89.s. 90.

²¹ Uzunçarşılı, "Osmanlı Devletinin İlmiye Teşkilatı", s. 36.

²² Yahya Akyüz, "Türk Eğitim Tarihi(Başlangıçtan 1993'e)",İstanbul, Damla Yayınevi, 1983, s.111.

²³ Yekta Demiralp, "Erken Dönem Osmanlı Medreseleri"(Doktora Tezi),Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1997, s.4.

²⁴ Zeki Salih Zengin, "Medreseden Üniversiteye", Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Cilt,8 Sayı,2., 2008, s.218-219.

²⁵ Mustafa Ergün, "II. Meşrutiyet Döneminde Medreselerin Durumu ve İslah Çalışmaları", Dil ve Tarih- Coğrafya Fakültesi Dergisi, Cilt:30, Sayı:1-2.,1982, s.79-80.s. 177.

1.3. Medreselerde Okutulan Dersler ve Eğitim-Öğretim Kadrosu

Temel çerçevede medreselerin kuruluş amacı arasında sayılan, fıkıh okutmak için kurulduğu düşünülse de²⁶Tarihsel süreç içerisinde, çok taraflı gelişmeler karşısında, İslamî ve lisanî bilimler dışında akli bilimlere de yer verilmeye başlanmıştır.²⁷Süreç içerisinde, medreselerde fıkıhtan başka Kur'an-ı Kerim, kıraat ve tecvid, akaid, hadis ve usul-ü hadis, tefsir ve usul-ü tefsir, kelam, gibi İslamî ilimlerin yanında; nahiv, sarf, lûgat, beyan, adap gibi lisanî ilimler vehey'et, hesap hendese, mantık, hikmet, teşrih, hat, felsefe gibi akli ilimlere ait olan dersler de okutulmuştur.

Medreselerdeki, eğitim-öğretim kadrolarına kısaca şu şekilde değinilebilir:

Medreselerdeki eğitim-öğretim kadrosunun başında gelen "mü-derris" ismi, Arapça bir kelime olup "tedris" mastarından ism-i fail yapısındadır.²⁸Medresede ya da camide ders veren kimse olarak tabir edilen müderris, kimi İslâm ülkelerinde profesör²⁹unvanı yerine de kullanılmaktadır. Fakat bu unvanın bu şekilde tasvir edilişi günümüzde var olan üniversiteler tarafından pek de tasvip edilmemektedir. Esasında müderrisler arasında öne çıkan ve gerekli düzen, tertip gibi işleri yürüten biri ya da birileri olmuştur. Medrese kurumlarında sorumlu olarak bu görevi yürütenlere "baş müderris" denilmiştir.

Medrese öğretim elemanlarından birisi olan "muid" iade edici yani müderrisin verdiği dersi tekrar edici demektir. Günümüzde bu unvan, araştırma görevlisi(asistan) statüsünün yerine kullanıldığı dile getirilebilir. "Muid'ler medrese talebelerinin hem inzibatıyla alakadar ve hem de müderrisin okuttuğu dersin iadesi yani müzakeresiyle meşgul olmaktadır. Muid'ler, öğrencilerin en liyakatli olanların arasından seçilmiştir."³⁰ Medreselerde unutulmuş olan eğitim kadrolardan birisi olan ve Mısır medrese-

²⁶ Ahmet Çelebi, "İslam'da Eğitim-Öğretim Tarihi", İstanbul, Damla Yayınevi, 1983, s.111-120.

²⁷ Ersoy Taşdemirci, "Cumhuriyet Dönemi Türk Millî Eğitim Politikasının Ana Devreleri Üzerine Mukayeseli Bir Araştırma"(Doktora Tezi), A.Ü. Sos. Bil. Enstitüsü, 1984, s.225.

²⁸ Develioğlu, "Osmanlı-Türkçe Anslıkopedik Lûgat", s.352.

²⁹ Ali Püsküllüoğlu, "Türkçe Sözlük", Ankara, Arkadaş Yayınevi, 2004, s.950.

³⁰ Ahmet Gül, "Osmanlı Medreselerinde Eğitim-Öğretim ve Bunlar Arasında Darü 'l-Hadislerin Yeri", Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1997, s. 8.

lerinde XV. ve XVI. yy'larda muid'en başka, *müfid* denilen(günümüzdeki doçent ya da yardımcı doçent) akademik kadro daha var olmuştur. Müfid derece itibariyle muid'den yüksek olup Osmanlı medreselerinde dahi böyle bir akademik kadro olmamıştır.”³¹ İslam dünyasının eğitim ve öğretim tarihinde medreselerin esas unsurlarından birisi de kuşkusuz öğrenciler olmuştur. Medreselerde genel olarak öğrencilere; “*danişmend*”, “*subte*” veya “*talebe*” denilmiştir.³²

2. Tillo Medresesi

2.1. Klasik Bir Eğitim Kurumu Olarak Tillo Medresesi'nin Doğuşu, Gelişimi, Fiziki ve Sosyal Yapısı:

Arapçada “yüksek yer”³³, Süryanicede ise “yüksek ruhlar”³⁴ anlamına gelen Tillo, öncesinde aydınlar³⁵ olarak bilinen, Siirt'e bağlı ve 1990'da ilçe olmuş yerleşim yerinin adıdır.

Günümüzde yüzlerce öğrenciyeye eğitim-öğretim ortamı sunan Tillo Medresesi, resmiyette “Tillo Kur'an Kursu” olarak anılmaktadır. Burada verilen dersler, bir Kur'an kursu görevini üstlenmenin ötesinde, geleneksel eğitim kurumundan tutun bir hafızlık okulu rolüne kadar çok işlevli (sosyal, kültürel ve ekonomik gibi unsurlar dahil) bir misyonu yerine getirmektedir.

Tillo'da yaşamış olan İsmail Fakirullah ve talebesi Erzurumlu İbrahim Hakkı Efendi hazretleri, bu geleneksel medrese alanının baş mimarları olarak tanınmaktadırlar. Tabii bu önemli şahsiyetlerin öncesinde şeyh Hamza el-kebir ve şeyh Mücahid hazretlerinin tasavvufi ve ilmi kişilikleri, hem bölge hem de Tillo için oldukça etkili olmuştur. Bu geleneğin devamı sağlanmaya çalışılsa da Tillo'da uzun süre düzenli ve geniş çaplı bir medrese yapılanması meydana gelmemiştir. Gelişen teknolojik ve modern gelişme-

³¹ Gül, “Osmanlı Medreselerinde Eğitim-Öğretim ve Bunlar Arasında Darü'l-Hadislerin Yeri”, s. 7-8.

³² Ziya Kazıcı, “Siyasi-Dini-Kültürel-Sosyal İslam Tarihi”, İstanbul, Kayıhan Yayınları, 1997, s. 382.

³³ Hüseyin Arslan, “Yüksek Ruhlar ve Aydınlar Ruhu “TİLLO””, İstanbul, Simurg Eğitim Danış Ar-Ge Dil ve Kültür Hiz. San. Tic. Ltd. Şti, 2006, s. 41.

³⁴ Arslan, “Yüksek Ruhlar ve Aydınlar Ruhu “TİLLO””, s. 23.

³⁵ 24. yasama dönemi,(2014) 4. yasama yılı, 2/1783 esas numaralı teklif ile Madde-4 karar ile “Aydınlar” ismi “Tillo” olarak değiştirilmiştir.

ler karşısında, düzenli ve programlı bir şekilde Tillo medreselerinin ilerleme yönündeki şekillenme süreci, 1960 yılından itibaren Molla Burhaneddin Mücahidi ile farklı bir boyuta ulaştı. Molla Burhaneddin, askerlik görevini Ankara'da bitirdikten sonra, Tillo'ya dönüşü ile eğitim-öğretim çalışmalarına başlamış, bu çalışmalarla da Tillo medreselerinin zamanla bölge çapında tanınmasını sağlamıştır. İcazetini 1958 yılında alan Mücahidi, o zamandan beri Tillo'da ders vermektedir. Medresedeki ders verme işlemine bir öğrenci ile başladığını dile getiren "Molla Burhaneddin" İcazetini de Molla Abdulhakim'den almıştır. Kendisine medrese mensupları ve bölge halkı, Şeyh Burhaneddin (Hoca efendi), büyük seyda, üstad, özellikle bölge halkı tarafından Molla Burhaneddin olarak anılmaktadır.³⁶

Molla Alaeddin Mücahidi, Molla Burhaneddin'inin ikinci oğlu olup, bizzat onun yanında yetişmiş ve icazetini de babasından almıştır. Şu anda medresenin baş müderrisi olarak görev yapmaktadır. Medresenin bu şekilde düzenli ve idari bakımdan kontrollü olmasının kendisinin yıllardan beri emeği olduğu belirtilmektedir. Bugün medresenin neredeyse tüm idari ve yürütme işleri bir şekilde onun kontrolü dâhilinde yürütülmektedir. Medrese için yapmış ve yamakta olduğu fedakarlıkları tüm medrese mensuplarınca gözlemlenmekte ve büyük bir takdir toplamaktadır. Bu vesileyle herkes tarafından güçlü bir saygınlık kazanmıştır. Molla Burhaneddin'nin de belirttiği üzere medresenin onunla daha ilerilere gideceği düşünülmektedir.

Medresenin, diğer ülkelerin medreseleri ile doğrudan ya da dolaylı bir ilişkisi bulunmamaktadır. Bu, eğitim alanında olduğu gibi diğer dini grup-sallık bazında da aynı durumu teşkil etmektedir. Medrese mensupları, Suriye, Irak ve Mısır gibi ülkelerin selefi akım sebebiyle itikâdi anlamda tarihi süreçte eskisi gibi olmadıklarını, itikatlarında en iyi eğitim kurumlarının Türkiye'de bulunan bazı medreseler olduğunu belirtmektedir. Moritanya³⁷bu açılardan(yöntem ve teknik uygulamalar) Tillo medresesine ya-

³⁶ Medrese ile ilgili verilen bilgiler katılımcı gözlem tekniği ve nitel görüşme yöntemi ile elde edilen bilgiler doğrultusunda şekillenmiştir.

³⁷ Moritanya, resmi adıyla "Moritanya İslam Cumhuriyeti", bir kuzeybatı Afrika ülkesidir. Batı Afrika'daki eski ilmi gelenekleri çöl medreselerinde devam ettiriyorlar. Bu medreselerde ezber dayalı dini eğitim verilmekte, bu eğitimin bir sonucu olarak normal hafızların yanında bir de hadis hafızları yer almaktadır.

kın görünmektedir. Ancak, buranın coğrafi konumu herhangi bir etkileşime mahal vermemektedir.

Medresenin fiziki ve sosyal yapısına değinilecek olursa; medrese temelde iki binadan meydana gelmektedir. Bunlardan ilki ana bina olup burası, üst düzey derslerin verildiği ve eğitimin icazete kadar devam ettiği bölümdür. İkinci bina ise ek bina olup ana binaya geçmek için bir hedef, ön aşama ve havuz rolünü üstlenmiştir. Ek bina medreseye gelen öğrencilerin, ortamla tanışma ve adapte olacağı yerin kurumsal anlamdaki ilk sosyal dokusunu teşkil eder. Öğrencilerin dile getirilen ek binadan mezun olup ana binaya geçmeleri için sırasıyla dört eğitim aşamasından geçmeleri zorunludur. Bunlar;

- Temel islami bilgiler(siyer, fıkıh, ahlak)
- Tecvid(kuranı kerimi düzgün okuma ve kuranı okumakla ilgili temel tecvid bilgileri)
- Hafızlık
- Temel Arapça(emsile, bina, maksud, izzi, avamili birgivi, zuruf, terkip, mütemmime, şerhulmuğni)

Hafızlık dersi için, kişinin bireysel yeteneğine göre hafızlık aşamasına alınır. Bu çerçevede, her gelen medrese talebesi hafızlık sürecine tabi tutulmamaktadır. Bu durumun oluşması için öğrencinin, Kur'an-ı Kerim ile ilgili yetenekleri ön planda tutulur. Ezber gücü, tecvid ve kıraat yeteneği bunların başında gelmektedir. Buradan hafızlığa geçecek olan öğrenci komisyonca belirlenip kabul edilir. Hafızlığın yapılması durumunda ise, genel ezber aşamasından önce, ezberlenecek olan ve herkesçe zorunlu olarak belirlenmiş olan sureler, ayetler ve dualar ezberlettirilir. Ezberlenmesi zorunlu olan sureler genel itibariyle; Fetih, Hucurat, Rahman, Yasin, Tabereke, Nebe ve kısa namaz surelerinden oluşur. Daha sonra hafızlık için hazırlık sınıfına alınır Buradan hafızlığa geçecek olan öğrenci komisyonca belirlenip kabul edilir.

Birçok sosyal kurumda olduğu gibi, medreselerde de önde gelen unsurlardan birisi kuşkusuz yemek ve yemek ile ilgili işlerdir. Mevcut yapıdan önce medreseye yemekler, geleneksel olarak çevre ailelerin yardımlarıyla yapılırdı. Öğrenciler tarafından, çevre sakinlerinden alınan bu yemeklere de “*tabin-râtıp*” denilmekteydi. Bu yemeklerin toplanması işlemi de öğren-

cilerce sırayla yaptırılmaktaydı. Medreselerdeki kişi sayısındaki artışlar, bu biçimde bir yemek temin etme tekniğini imkansız hale getirmiştir. Medrese zamanla büyüyen yapısıyla, kendi yemeklerini kendileri temin etmeye başlamıştır. Tabi ki bu da hayır yardımlarıyla imkanlı hale getirilmiş ve halen de bu şekildeki yardımlar -şartlı olarak- kabul edilmektedir. Medrese mensupları, yapılan yardımların kaynağının dini bakımdan helâl olmasına dikkat edildiğine her defasında vurgulamaktadır. Bu konuda güven sağlamadıkça yapılması teklif edilen yardımlar kabul edilmemektedir. Medresede, yemekler için dışarıdan birkaç aşçı tutulmuş ve temel kahvaltı haricindeki yemekler bunlar tarafından hazırlanmaktadır. Her hafta nöbetçi olarak seçilen "dorçu"lar ise, kahvaltıyı hazırlayıp sunmakla beraber, bunlara gerekli yardımı sağlamaya çalışırlar. Aşçılar, medresede dışarıdan gelip de burada çalışmakta olan tek görevlidir. Bunun haricindeki tüm görevliler, (müderrislerin ifadesiyle) medrese kültürünün yıpranmasını engelleme amacıyla medresenin kendi iç mensupları tarafından seçilmiştir.

Ek binanın büyüklüğü ve modernliği, yatakhane kalan öğrencilerin sayısına da yansımıştır. Yatakhane odaları -ek binada- dört kişilik olduğu gibi altı ve sekiz kişilik de olabiliyor. Fakat ana medresede durum böyle olmayıp bu sayı daha fazla olmaktadır. Medresenin ana ve ek binasındaki yatakhane ve yatma düzenleri aynıdır. Medresede yatma saatleri yaz aylarında saat 22.00 kış aylarında ise 21.30'dir. Bu saatten önce yatakhanelerin kapıları kapalıdır. Kapıların kapanış saati de sabah namazından hemen sonradır. Bundan sonra öğrenciler zamanlarının tamamını-namaz saatlerindeki ibadetler hariç- eğitime harcarlar.

Medreseye, çoğunluğu bölge halkından olmak üzere yurt içinden birçok ziyaretçi gelmektedir. Saha çalışması esnasında, öğrencilerin ebeveynlerinin ziyarete gelmekte, bunlar baş müderris odasında baş müderris ve sorumlu hocalarıyla tanışır. Bunun yanı sıra yurt dışından da medreseye ziyaret amacıyla gelenlerin olduğu belirtilmektedir. Bu yerlerin başında Irak, Suriye ve Suudi Arabistan gelmektedir. Medine'den gelen misafirlerin sıklıkla medreseyi ve medrese şeyhi, Molla Burhaneddin'ni ziyaret ettikleri belirtilmektedir. Gelen misafirler, hangi binaya gidecekse nöbetçilerin nezaretinde bilgileri önce mirlere, her hafta vardiyalı değişen genel görevli olan nöbetçi hocalara, gerekli görülmesi durumunda ise baş müderrise aktarılır.

Medresedeki, bu ağırlama kısa süreli kalacaklarsa nöbetçi müderrisin izni yeterli olmaktadır. Uzun süreli ya da önemli bir yer ve amaçla gelenler ise baş müderrisin izni ile en üst kattaki daha ferah ve modern araç gereçleri olan misafir odalarına ağırlanırlar.³⁸ Gözlemler sırasında da karşılaşıldığı üzere Siirt merkez ya da Tillo ilçesine gelip de kalacak yer bulamamış, dışarıda kalmış ya da kimsesiz olup yolu buraya düşen kişiler de medreseye gelip yatma ve yemek hizmetlerinden ücretsiz olarak faydalanabilmektedirler. Bu anlamda medrese, sosyal yardımlaşma ve dayanışma gibi toplumsal işlevler açısından, ilçe için bir açıdan kurumsal bir misyonu da bünyesine yüklemiş olmaktadır.

Öğrenciler, yemek ihtiyaçlarını yemekhaneden karşılamalarının yanında varsa kişisel ihtiyaç ya da tüketmek istediği yiyecekleri medresede bulunan kantinlerden temin etmektedir. Her binada birer tane bulunan kantinler, medreseye bağlı olup buraların işletmesini, önceden belirlenmiş ve bu işlerden anlayan bir ya da iki öğrenci üstlenmektedir. Burada satılan yiyecek ve araç gereçler kar amacı güzetilmediği için öğrencilere için güzel bir olanak oluşturmaktadır.

Medresede, ek ve ana binalarda birer tane bulunmak üzere iki tane berber bulunmaktadır. Buradaki berberler, dışarıdakileri aratmayacak biçimde modern araç ve gereçlere sahiptir. Son derece lüks bir fiziksel yapıda şekillenmiş bu berberlerde, birden fazla kişi görev alabilmektedir.³⁹ Medresedeki berberlerdeki tıraşları, bu işten anlayan medrese bünyesindeki talebeler tarafından yapılır. Yapılan berberlik hizmeti için, tıraş olanlardan cüz'i bir ücret alınmaktadır. Bu ücretle de berberin masrafları karşılandığı gibi, az bir kısmı da berbere verilir.

Medresede iki adet terzihane bulunmaktadır. Terzihanelerde bu işten anlayan, medrese öğrencileri çalışmaktadır. Yine berberhanede olduğu gibi, burada da terzilik işleri için az bir ücret alınır ve berber işlemleri gibi aynı alanlarda bu ücretler harcanır.

Medresede, ana ve ek binada birer tane olmak üzere toplamda iki de re-

³⁸ Nitekim araştırma süresince bizlerde burada ağırlandık.

³⁹ Bu işten anlayanların arasından bir ya da birkaç kişi seçilir. Nitekim sırf bu iş için dışarıdan eleman alınmamaktadır. Yapılmakta olan tıraşın pek de zor ve karmaşık şekillerde olmayışı, zaten bu işi daha da kolaylaştırmaktadır.

vir bulunmaktadır. Burada çalışan herhangi bir sağlık görevlisi bulunmamaktadır. Yalnız, revir içerisinde ani ufak yaralanmalar için gerekli araç gereçler ve ilaçlar bulunmaktadır. Bu ilaçlar fazla çeşitli olmamakla beraber genelde elzem olan temel hastalıkların, bilinen ilaçlarından oluşmaktadır. Bunun haricinde hastalanan öğrenci, önce mir gözetiminde nöbetçi öğrenciye gerekli görülmesi durumunda ise, yine büyük öğrencilerin refakatinde sağlık ocağına götürülür. Durumun daha da kötüye gitmesi halinde hasta medrese araçları ile Siirt merkez devlet hastanesine kaldırılır. Bunun için, tüm sağlık masrafları medrese tarafından karşılanır. Gerekli olması durumunda da hastalanmış olan öğrencinin ailesine haber verilir.

Medresenin tüm giderleri çoğunlukla bizzat medrese mensuplarıncaya karşılanmaktadır.(Bu durum, yapılan görüşmelerde, medresenin kar amaçlı değil, tamamen eğitim hizmeti için kurulduğu ifade edilmesinden de anlaşılmaktadır.) Bu çerçevede, medrese bünyesinde barınmakta olan hiçbir öğrenciden yemek ya da barınma gibi temel ihtiyaçlar ya da başka bir hizmet için herhangi bir ücret alınmamaktadır. Medresede bulunan altı yüzün üzerindeki mensubun ihtiyaçlarını karşılamak, külfetli olmasına karşın, dernek, sivil toplum örgütleri ya da resmi kurumlardan herhangi bir yardım alınmamaktadır. "Gözlem ve görüşmeler sonucunda" medresenin ekonomik kaynağın temelini üç yerde görebiliriz. Bunlar:

- Medresenin kurucusu olan Molla Burhaneddin Mücahidi ve oğullarıdır. Medresenin ilk ekonomik kaynağı da bu anlamda kendileridir. Mücahidi ve iki oğlu nerdeyse tüm gelirlerini medrese için harcamaktadır.

- Medrese hocaları aldıkları maaşın⁴⁰ bir kısmını medrese giderleri için vermektedirler. Fakat burada unutulmamalıdır ki medresedeki bu unsur zorunlu bir uygulama şeklinde olmayıp tamamen gönüllülük esasına dayanır. Aynı şekilde, bu desteğin miktarı, derecesi ve verilme olanağı tamamen kişisel tercihinin yanında, hocanın ekonomik düzeyi ve ailevi giderlerine bağlı olarak değişmektedir.

- İlk öncülde dile getirilen Mücahidi ailesinin bölgede tanınmış oluşu sayesinde, hatırı sayılır insanlarca sık sık medrese ziyaret edilmekte, bu sayede, bu kişilerden yardım teklifi gelmektedir. Bölgede iktisadi hayat-

⁴⁰ Maaş alan hocaların resmi Kur'an kursu öğretmeni oldukları önceden belirtilmişti.

ta önemli çalışmalarda bulunanların, -Molla Burhaneddin'nin de belirttiği üzere- kaynaklarının dini bakımdan helalliği⁴¹ ispatlanmadıkça yardımlar kabul edilmemektedir. Fakat anlaşıldığı üzere medrese dışarıdan gelen maddi yardımlara kapalı bir konumda değildir. Medrese öğrencilerinden herhangi bir ücret istenmediği gibi, hastalanan, dışarı çıkan ya da ev izni alan öğrenciye dışarıda temel ihtiyaçlarını karşılayacak miktarda para ya da çeyrek veya yarım altın yardımında bile bulunmaktadır.

Medresenin klasik giyim kültürünün devam ettirilmesinin en somut örneklerin başında siyah takke kullanımı yer alır. Nitekim hocalar ve öğrencilerin çoğu, medrese dışında da genellikle siyah takkelerini çıkarmamaktadır. Bu durum neredeyse medresenin bir sembolü haline gelmiştir. Dışarı çıkan birçok öğrenci de hocaları gibi şehir dışında bu siyah takkelerle dolaşmayı tercih etmektedirler. Bu durum, medresenin onlara uygulattığı bir yaptırım olmayıp, özellikle geleneksel Şafi kültürünün izleri olduğu tahmin edilmektedir.

Medresede giyilmesi zorunlu olan şeyler olduğu gibi giyilmemesi gereken giysiler de yer almaktadır. Örneğin medrese üzerinde çeşitli yazıların bulunduğu kısa kol tişört ya da kot pantolonun giyilmesine izin verilmemektedir. Bir başka örnek de medresede eşofman ya da pijama ile dolaşılmasının yasak oluşudur. Özellikle kış aylarında çorapların giyilmesi zorunlu olduğu gibi, başı açık öğrenci ya da hoca pek de tasvip edilmemektedir. Medresede daha çok kumaş ya da -nadiren- keten pantolon, şalvar, gömlek, yelek, ceket ve takke gibi elbiselerin giyimi oldukça yaygındır.

2.2. Medrese Mensupları ve Kurumdaki Görevleri

Şeyh, tasavvuf dilinde tarikat büyükleri için kullanılan bir unvan olup tasavvuf ehlinin ya da okulu liderlerine denilmektedir. Başka bir tabirle müritleri bulunanlar⁴² için kullanılan bu kavram Arapça önder, kabile başkanı, yaşlı adam anlamına gelen bir kelimedir.⁴³ Tarikat kurucularına *pir* den-

⁴¹ Bu kişilerin İslami kimlikleri, yaptıkları için İslam kurallarına uygunluğu, bu kişilerin tanınması gibi nitelikler kast edilmektedir.

⁴² Develioğlu, "Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat," s. 995.

⁴³ Ethem Cebecioğlu, "Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü", Ankara, Rehber Basın Yayın Organizasyon, 1997, Şeyh md. s. 673.

mekle beraber, şeyh adıyla da anılırlar. Tarikatlarda müritlerin başında yer alan kişi olarak da anılan şeyh,⁴⁴ genellikle bir tarikatın en yüksek mertebesine erişmiş olanlara, tarikatı yönetenlere, tarikatın çeşitli tekkelerinin başında bulunanlara denilir.⁴⁵Bu adı alabilmek için tarikatın zahiri ve batını bütün derecelerini aşmak lazımdır. Şeyh, karizmatik bir liderlik anlayışının yanında pratik anlamda bir rolü de üstlenmiştir. Nitekim çoğu kaynakta, (kendine has tasavvufi bir yöntem anlayışıyla)tekkelerde, dergâhlarda ya da medreselerde, eğitici görev yapan kişilere şeyh ya da mürşit adı verilmesi⁴⁶bu anlayıştan gelmektedir. Tillo Medresesi'nde, Molla Burhaneddin bu çerçevede dile getirilen şeyh'lik vasfına ulaşılmış olarak kabul edilmektedir. Ayrıca medrese mensupları onun için bu kavramdan ziyade; "Büyük Seyda" diyerek hitap ederler. Esasında diğer müderrislere de Seyda denilmekle beraber, (fakat) Molla Burhaneddin kastedilmek istendiğinde ya sade bir Seyda tabiri kullanılır ya da "Büyük Seyda" vasfı kullanılmaktadır.

1941 yılında Siirt'in Tillo ilçesinde doğmuş olan Molla Burhaneddin Mücahidi, aynı zamanda bölge medreselerinin başını çeken Tillo Medresesi'nde günümüz modelinin kurucusudur. Yalnız, burada bulunan şeyh, karizmatik bir lider sıfatının ötesinde bir konuma sahiptir. Nitekim sahip olduğu şeyhlik vasfı ona, babadan oğula geçmekten öte, kendi ilmi gayret ve becerilerinin sonucudur. Medresede pasif bir konumu teşkil etmeyen molla Burhaneddin, başta da değinildiği gibi aktif ders verme görevini halen devam ettirmektedir. Hatta yapılan görüşmelerden anlatıldığı üzere kendisi birçok hocadan daha uzun süre ders vermektedir.

Medresede ek ve ana binada birer kişi olmak üzere iki baş müderris bulunmaktadır. Bu iki müderris arasında da genel yönetim ve temel söz sahibi merci⁴⁷ ana binanın baş müderrisi olan molla Alâaddin Mücahidi'dir. Molla Burhaneddin'den sonra medresenin gelecekteki en üst mercisi olması düşünülmektedir. Medresedeki temel düzen baş müderrislerin kont-

⁴⁴ Envar Neşriyat, Lûgat, s. 305.

⁴⁵ Orhan Hançerlioğlu, "Dünya İnançları Sözlüğü," İstanbul, Remzi Kitabevi, 2010, s.480.

⁴⁶ C.Merziye Karaca, "Günümüzde Tasavvuf ve Tarikat Anlayışı" ,İstanbul, Pedam Bilge Yayınları, 2010, s. 48.

⁴⁷ Tabi molla Burhaneddin ile yapılacak danışma ve onaydan sonra. Yalnız küçük çaptaki idari konular molla

Burhaneddin'e götürülmemektedir.

rolündedir. Tüm gelir ve giderler buradan takip edilir. Medresede meydana gelen eğitim-öğretim ve fiziki sorunlar buradan çözüme ulaştırılır. Medreseye gelen misafir ve benzeri ziyaretçiler Molla Burhaneddin'den önce bunlarla görüşürülür.

Medresede hoca olarak görev almak çok da kolay bir aşama değildir. Burada görev almak için öncelikle Tillo medreselerinden mücaz olmak lazımdır. Mücaz olana kadar medresede kişilik ve eğitimdeki başarısı da bu konuda oldukça önemli olup, baş müderrislerin ve Molla Burhaneddin'in güveni ile mezun olmuş olmalıdır. Medresede müderris olmak için, öğrencilikte olduğu gibi aynı şekilde Nakşi geleneğe bağlı olma şartı bulunmamaktadır. Fakat hoca ve öğrencilerin büyük çoğunluğunun Nakşi geleneğe bağlı oldukları görülmektedir.

Mir kavram, Farsça köklü olup eski inançlarda *başkan* kavramının yerini tuttuğu belirtilmektedir. Arapçada "amir" "buyuran" anlamında olan bu kavram ayrıca, Farsçada "hükümdar"lık ya da yakın anlamda mirza⁴⁸ için de kullanılan bir kavram olmuştur. Medresede Mîr olarak görev alan bu öğrenciler, icazet almış ya da icazet almaya yakın olan yaşça ileride olan, ve eğitim zamanı açısından daha uzun süredir orda bulunanlar arasından seçilir. Bunlar, medrese içerisindeki alt seviyede idari işleri yürütürler. Dışarı çıkacaklar, evlerine gitmek için izin almak isteyenler, bir ihtiyaç için başka bir yere gitmek zorunda olanlar, müderris tarafından görevlendirenler, mutlaka mir'e danışıp bilgisi dahilinde hareket etmek zorundadırlar. Medresedeki kısmi düzen bunlardan sorumlu olduğu gibi, düzensizlik durumunda da ilk sorumlular da yine bunlardır. Bu sorumluluk, nöbetçi müderrislerle paylaşılır. Mirler, cemaattteki düzen ve devamlılığa, eğitimdeki düzenlerin hepsine (tekrar, ezber, okumalar gibi), yemekhanedeki düzen ve tertibe, yatma ve kalkma saatlerinin düzenli bir şekilde uyulmasına, medrese içi edep ve terbiye kurallarının durumuna dikkat ettikleri gibi, öğrencinin dışarı çıkması durumunda üstü ve başının düzenli olmasına dikkat ederler. (Nitekim, bir öğrenci dışarıda aynı zamanda medreseyi de temsil etmektedir.) Bu gibi işleri yürütmekle görevli olan mirler, aynı zamanda baş müderris ya da molla Burhaneddin'e de bu işlerle ilgili son durumu belirten rapor-

⁴⁸ Beyzade, soylu.

lar sunulur. Bu rapor verme işlemi yazılı olduğu gibi (özellikle akşam ya da yatsı namazı öncesinde) sözlü de olabilmektedir.

Eğitim ve öğretim dışındaki görevli ve kişilere de şu şekilde değinilebilir:

"Mücaz", medresede diploma yerine geçen icazeti alanlara verilen özel bir ad olmakla beraber⁴⁹ mücaz, medresedeki temel eğitimini tamamlamış, artık medreseden mezun olmaya hak kazanmış kişiler için kullanılan bir unvandır. Medresede, bir öğrencinin mücaz olması için neredeyse ortalama sekiz sene eğitim alması gerekmektedir. İyi bir çalışma sonucunda bu süre kısaltıldığı gibi, geride kalanlar için bu sürenin uzaması da mümkün olabilmektedir.

Gece nöbetçisi olan *harisler*(Haris kavramı Arapça kökenden gelmekle beraber, temel anlamı "*koruyucu nöbetçi*"dir.) mirler gibi iki kişiden oluşur. Yine mirler gibi harisler de ders okuma derecesi bakımında önde olanlardan seçilmesinin yanı sıra, genel itibarıyla mücazlardan seçilmektedir. Öğrencileri ve medresede kalan müderrisleri sabah namazına kaldırmak yine harislerin görevidir. Gece boyunca medreseye giriş ve çıkışların asayişinden de harisler sorumludur. Giriş ve çıkışlarda; isimler ve giriş-çıkış tarihleri, saatleri ile beraber kayıt altına alınır. Bunun yanında, çıkış gerekçeleri de belirtmekle beraber, çıkışa izin veren müderris ya da mirin adı da kayda geçirilir.

"*Dorcu*"("sıra" anlamında olan "devir" kelimesinden geldiği tahmin edilmektedir), medresede yemekhane işleriyle meşgul olan kişiye verilen addır. Dorcular medrese talebeleri içinden seçilir. Ancak son zamanlarda dışarıdan tutulan temizlikçi tarafından yürütülmektedir. Dorculuk mefhumu tamamen kaldırılmış değildir. Bunlar, yemekhanede, sofraların kurulması, yemekhane temizliği, yemek düzenin temininden sorumludurlar. Özellikle kahvaltı esnasında, neredeyse öğrencilerin çoğu "metin salonu"ndayken bunlara çok iş düşmektedir. Yemekler hazır olup sofra kurulduğunda mirlere haber verir, mir de öğrencilere seslenerek yemeğin hazır olduğunu, yemekhaneye geçebileceğini yüksek sesle bildirir.

2.3. Medresede Derslerin İşleniş Yöntemi ve Çalışma Ortamı

Medresedeki ders işleniş yöntemleri klasik bir yapıda olmakla beraber, bu metotların son zamanlarda çeşitli modern gelişmeler karşısında değişik-

⁴⁹ Develioğlu, "Osmanlı-Türkçe Ansiklopedik Lügat", s.703.

liklere uğradığı gözlemlenmektedir. Dersler, hocaların odalarında ve yerde oturularak işlenip bu dersler yoğun bir ezberci metotla yapılır. Medresedeki eğitim-öğretim süresince hangi öğrencinin hangi hocadan ders alacağı bellidir. Bu belirlemeler baş müderris tarafından, eğitime başlanılan ilk sene içerisinde tespit edilir. Her bir hocaya düşen öğrenci sayısı genel itibariye 20-30 kişi arasında değişmektedir. Dersleri alan öğrencilerin derse gidiş sırası düzenli aralıklarla devam eder. Bu anlamda derse gidiş sıraları ve grupları bellidir. Ana ders, sırasıyla; besmele, hamd, salavat ve dua ile başlar. Yapılmakta olan duaların başında da genellikle *“Rabbîşrahblisadri ve yessirli em-ri. Vahlulukdetenmin lisani yefkahu kavli”*⁵⁰ ayeti ile başlanılan dualardır.

Medresede dersler, Türkçe, Kürtçe veya Arapça işlenmektedir. Hoca, bazen de Farsça kitaplardan da dersler işleyebilmektedir. Fakat derslerin neredeyse tamamı Türkçe olarak verilmektedir. Hocalarla yapılan görüşmelerde, bu konu ile ilgili olarak “derslerinin genelde hangi dilde veriyorsunuz” şeklindeki sorulara müderrislerin büyük çoğunluğu *“öğrencinin en iyi anlayacağı dilde dersi veririm”* şeklinde cevap verildiği görülmektedir.

Hoca, hemen yanında oturmuş olan öğrenciye, ders yerini okur ve gerekli bilgileri aktarır. Hoca ders esnasında öğrenciye sürekli olarak *“anladın mı, oldu mu kardeşim ya da öyle değil mi?”* şeklindeki sorularla öğrencinin derse olan katılımını ve dikkatinin toplanmasını sağlamaya çalışır. Herhangi bir sorun yoksa da, hocanın buna benzer her türlü sorularına öğrenci, *“Bele seyda ya da bele ezğulam bazen de bele ezbeni”*⁵¹ der. Dersin süresi ve miktarını ise hoca, dersi alan öğrencinin seviye ve kapasitesine göre belirler. Dersini bitiren hoca, öğrencinin verim alma düzeyini kontrol ederek sıra kitapları arasında yer almayan ve öğrenci öğretmen kararıyla belirlenen ikinci derse başlanılır. Bu dersler, müfredatta olmayan temel İslam ilimlerinden olmaktadır(hadis, tefsir, fıkıh gibi). Dersler işlenirken birkaç çeşit lûgattan⁵² da faydalanır. Tüm bu anlatılan ders teknik ve yöntemlerinden sonra hoca, dersi bitirecekse Hz. Peygambere aline ve ashabına salat ve

⁵⁰ “Ya Rabbi! Göğsümü ve gönlümü genişlet, işimi kolaylaştır. Dilimin bağını çöz, sözümü anlaşılır eyle.”

⁵¹ *Evet öyle anladım*” tabiri kast edilmektedir.

⁵² Osmanlıca kitaplar için sözlük “Kamusî Türki”dir. Bunun dışında diğer dillerde müncit, müncaiwâsi, saha, lisan-ı Arabi kullanılmaktadır.

selamlar getirilerek derse son verir. Öğrenci dersin bitmesi üzerine odadan ayrılmak için hocadan izin alır, izin verildikten sonra da öğrenci hocasına "cezakallahu hayren kesire"⁵³ duasını yapar ve odadan ayrılır.

Medrese programında ezberlenmesi istenen konu ya da parçalar ezber metinleri olarak tanımlanır. Bu anlamda *metin* kelimesi daha çok medreselerde "ezberlenen ve ezberlenebilen ibareler için kullanılır."⁵⁴ Geleneksel metin ezberleme çalışmaları ve metin salonları Osmanlı medreselerinden beri süregelen, eğitim-öğretim yöntem ve tekniklerinden birisidir. Metin ezberleme teknikleri geleneksel bir usul olup, metin salonlarında öğrenciler, ezber şartı olan metinleri sesli bir şekilde, salonun bir ucundan diğer bir ucuna git-geller yaparak yaptıkları ders çalışma tekniğidir. Perşembe günleri ikindi namazından sonra, İbn Malik et-Tâi'nin "Elfiyye"⁵⁵ kitabı, ezber metni dahilinde olup, bu günlerde grupça ezber tekrarı yapılmaktadır. Bu tekrar sesli bir biçimde koro biçiminde yapılır. Bu durum, salonunda musiki bir hava da meydana getirir. Bazen öğrenci ve hocaların bir kısmı üst kattan, pencerelerden bu atmosferinin tadını çıkarırlar. Bu atmosfer, varsa medresede misafirlere de gösterilmeye çalışılır.

Medresede öğrenci, kahvaltıdan sonra *mütalaa*(Mütalaa kavramının terimsel anlamı, okumaya, ders çalışmaya ayrılan zaman, etüt, irdeleme, müzakere, görüş, düşünce belirtimi ve paylaşımı gibi terimlerin karşılığını teşkil etmektedir)⁵⁶ salonuna geçerek ders öncesi çalışmalara başlar. Kahvaltı sonrası yapılmakta olan bu ders çalışmaları da geçmiş derslerin tekrarı ve o gün işlenecek olan derse bakış ile şekillenir. Çoğu defa öğrenciler mevcut yapacakları dersi, üst seviyelerde bulunan öğrencilere danışarak, derse olabildiğince hazırlıklı bir şekilde gitmeye çalışırlar.

Medresede olmazsa olmaz unsurlardan birisi de müzakerelerdir. Müzakere, müderrislerden de alınan bilgilere göre üç işlem etrafında şekillenir. Bunlardan birisi "*alt ders müzakeresi*"dir ki bu, geçmiş derslerin tekrarı- nı teşkil eder. İkincisi, "*ders müzakeresi*"dir. Üçüncüsü ise, "*geçmiş ders müzakeresi*" okumuş olduğu kitabı akranı olan veya daha seviyeli bir hocayla mü-

⁵³ "Allah bol bol ecirler" versin anlamına gelmektedir.

⁵⁴ M. Halil Çiçek, "Şark Medreselerinin Serencamı", İstanbul, Beyan Yayınları, 2009, s.49.

⁵⁵ *Vezinli nahiv*" kitaplarından birisidir.

⁵⁶ Develioğlu, "Osmanlı-Türkçe Anslikopedik Lügat", s. 757.

zakere şeklinde müzakere etmesidir. Bu da, o gün dahilinde işleyeceği dersi, gözden geçirmesi ve başkalarına danışması işlemidir. Bu müzakere işlemi, öğrencilerin hem ders öncesini hem de sonrasını kapsar. Bu durum dersten sonra, birden fazla öğrencinin karşılıklı olarak işlenen dersi birbirlerine aktarıp tekrar etmesiyle son bulur.

Medresede her ayın ilk çarşamba gününde, düzenli olarak sınavlar yapılmaktadır. Bu sınavların saatleri, 10.00 – 11.00 arasında yapıp bir saat sürmektedir. Sınav, öğrencinin ezber metinlerinin test edilmesi ve okumuş olduğu derslerin durumunu da kontrol etmesi şeklinde olmaktadır. Sınavlar üç ya da dört müderris gözetiminde sınavlar yapılır. Sınavların sonuçları ise hemen aynı gün içerisinde, komisyon tarafından değerlendirilip ilan edilir. Sınavı geçebilmeleri için öğrencinin alması zorunlu olduğu asgari puan 70'dir. 90 ve üzeri puan alan öğrencilere de teşekkür belgesi verilir. Sınavı geçme notunun altında olanlar ise, dersleri daha az okuma şartı ile gelecek ay, bu sınava tekrar katılma hakkı tanınır. İkincisinde de başarısız olan öğrenciler, okuması durdurulur. Sadece geldiği yerler tekrar edilerek eğitimine devam ettirilir. Üçüncü hakkında da aynı şekilde sınavı geçmeyen öğrenci, sorumlu olduğu kitabı en baştan başlama kaydıyla derse bu kitaptan yeniden başlar.

Derslerde takip edilen sıra kitaplarının okutulduğu geleneksel sisteme dayanmaktadır. Medresede verilmekte olan bu geleneksel sıra düzeni, sadece Tillo'ya has bir uygulama değildir. Hatta, bu uygulamanın diğer bazı ülkelerin (Suriye, Irak gibi) medreselerinde de aynı sıra devam ettirilmektedir. Medrese mensupları, bu sıra düzeninin kendileri tarafından konulmadığını ve aynı şekilde kendileri tarafından da kaldırılmayacağını ifade etmektedir. Bununla, sıra düzenine yeni ders ekleme ve çıkarma gibi bir müdahale yapılamadığı gibi, sıraya yeni dersler de eklenmemektedir.

Medrese için resmi tatiller, perşembe akşam namazından sonra başlar. Çünkü geleneksel olarak, İslam kültüründe yeni gün akşam namazıyla başlar. Bu geleneğin bir devamı olması nispetinde medresede perşembe akşam namazından sonra artık cuma gününe geçilmiş olur. Temel tatil günü de cumadır. Cuma günü tam gün tatil yaşanılır. Mevlid-i şerifler; bazen Arapça bazen de Kürtçe okunmaktadır. Okunan mevlit çoğunlukla Şafii fakihlerinden Hasan el-Artuşî el-Batei'nin Kürtçe mevlididir. Kandil günlerinin

de ise Siirt'in arapça mevlid-i şerifi veya şeyh Yusuf-i Nebehani'nin arapça mevlid-i şerifi okunmaktadır. Medresenin mescidinde okunan mevlit, nakaratsal şekilde belli yerlerde, hep birlikte salavatlar eşliğinde katılım sağlanır. Mevlit okuması bittikten sonra da, Kaside-i Bürde'den⁵⁷ bir kısım okunur. Ondan sonrada Şeyh Ahmed El-Cezerinin divan-i şerifinden okunur. Mevlidin sonunda medresenin talebelerine meyve çay ikramı verilir.

Cuma günleri için öğrencilerin hafta boyunca kurdukları oyun ve eğlence planları bulunmaktadır. Bu şekilde planlanan ve medresece müspet kabul edilen sosyal aktiviteler, - hava koşullarının elverişli olması kaydıyla- çoğunlukla medrese dışındaki geniş arazide yapılmaktadır. Bu geniş alana yayılan öğrencilerin oluşturduğu görüntü de medrese kenarında farklı bir manevi atmosferi meydana getirir. Bu aktivitelerde, yaş itibariyle birbirine yakın olan öğrenciler aynı grupta oynamaktadır. Çoğu öğrenciler de gruplar halinde, kantinden alınan çerez ya da başka yiyecekleri, yanlarına aldıkları termoslardaki çayla yiyip sohbet halkalarını oluşturmaktadırlar. Bazen hocalar da dışarı çıkıp bu birlikteliklere katılım sağlarlar. Akşam namazından önce medreseye gelen öğrenciler, akşam namazını kılıp yemeklerini yerler. Daha sonra derslerine önceki günden kaldıkları yerden devam edip eğitimlerini sürdürürler.

2.4. Tillo Medreseleri'nde Tasavvuf-Tarikat-Medrese İlişkisinde Geleneksel Eğitim

Tillo'daki medreselerin, tasavvufi tarikat yapılanmaları arasında özellikle Nakşibendilik ve Kadirilik ön planda olmaktadır. Müderris ve öğrencilerin haricindeki tasavvuf ehli bölge insanları genellikle sarık ile dolaşmaya özen gösterir. Bu sarıkların özellikle beyaz tülbentli oluşu, nakşi geleneğin etkisini gösterir. Medresedeki sosyal münasebetler çerçevesinde şekillenen ilişkilerde, yine tasavvufun yansımalarının bulunduğunu belirtmek yerinde olacaktır. Bu anlamda hoca-hoca, hoca-öğrenci ve öğrenci-öğrenci arasında yapılan sosyal münasebetler bu minvalde şekil bulur. Medresedeki yemek yeme usullerindeki aşırıya kaçmama özeliği, yemekten fazla aç ve

⁵⁷ Kâab bin Zübeyr'in Hz. Muhammed önünde okuduğu kasideye karşı, Hz. Muhammed'in sırtından çıkardığı hırkayı kendisine giydirmesiyle meşhur olan bir kasidenin adıdır.

tok kalkmama alışkanlığını oluşturma, medrese içerisinde paranın yanlarında taşınmaması gibi diğer bazı uygulamalarda da dünyaya bağlanmama çerçevesinde tasavvufi çerçevede dünyadan yüz çevirmek, dünyaya ve dünya süslerine rağbetsiz kalma anlamında olan zühd⁵⁸ anlayışının bir geleneğin devamını teşkil ettiği dile getirilebilir.⁵⁹ Medrese içerisinde duvarlara asılı olan tasavvuf özlü sözlerin yanında, bazı hocaların odalarında ise tasavvufi geleneğin sembollerinden resim, tablo ya da onlara has objeler de yer alması yine tasavvuf etkisinin yansımalarını gösterir. Bunun yanında tasavvufi anlamda medreseye de yansımış olan zikirler, hatmeler ile toplu bir biçimde sessizce yapılır. Medrese bünyesinde, medrese mensupları tarafından hatmelere devam edilmektedir. Fakat, bunlara katılmak zorunlu olmayıp bunun yanında katılmak isteyenlere ise –birçok tarikatta var olduğu gibi- sadece herhangi bir Nakşi şeyhinden el alma şartı aranmaktadır.

Bunun yanında medresede, farklı dini gruplardan bireyler de bulunmakta, medrese mensuplarının hemen hemen hepsi Said Nursi'ye pozitif anlamda yaklaşmakla beraber, ona tasavvufi bir nitelik de atfettikleri görülmektedir. Çoğu medrese ehli kişiler, onun yaşam şartlarını ve eserlerini tarikat bağlamında değerlendirmektedir. Bazıları, onu bu ilmi tasavvufi ilişkiler içerisinde Nakşibendi yolu üzerinde olduğunu bile kabul etmektedir.

2.5. Tillo Medresesinin Tercih Ediliş Sebepleri

Öğrenci için medreseye gelme amaçları açısından toplumsal statü ve rol bazında, öğrenciler arasında değişiklik göstermektedir. Öğrenciler, medreseye çoğunlukla bir yakınlarının teşviki ile başlamıştır. Medreseye başlayan öğrenciler için, amaçsallık konusu ise daha sonra, eğitim süreciyle beraber şekillenmektedir. Zamanla şekillenen bu amaç, kendileri için hayatlarını genelde din görevlisi olarak idame ettirme düşüncesi hakim olmaktadır. Nitekim, öğrencilerin medresedeki eğitimlerinin yanında açık öğretim derslerini de verdikten sonra, en az iki yıllık ilahiyat diplomasıyla beraber, icazeti alabiliyorlar. Bu durum en başta onlar için imamlık ya da Kur'an kursu öğretmenliğine yö-

⁵⁸ Cebecioğlu, "Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü", s. 787.

⁵⁹ Selçuk Eraydın, "Tasavvuf ve Tarikatlar", İstanbul, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2011, s. 173.

nelmeyi meydana getirmektedir. Özellikle buradan hafız olarak mezun olanlar, Kur'an kursu öğretmenliğine doğrudan geçiş yapabilme imkanına sahip olma avantajlarını değerlendirmektedirler.⁶⁰ Medreseye başlayan öğrencilerin zamanla değişen amaçlarından birisi de yakın bir gelecekte kendi memleketlerinde de bu şekilde bir eğitim hizmeti vermeleridir. Tüm bunların yanında sadece imamlık görevini üstlenip hayatını devam ettirmek isteyen mezunların medrese adının(karizmatik) ağırlığını da taşımış olmaktadır. Öğrencilerin medresede eğitim almalarının bir başka amacı da, Tillo medreselerinin bölgedeki kalitesi ve popülaritesini bu açıdan bünyesinde taşımaktır. Bu açıdan bakıldığında Tillo'dan mücaz olan bir öğrencinin toplum içindeki saygınlığını da artırdığı dile getirilebilir. Hocalarla yapılan görüşmeler sonucunda, medrese çerçevesinde bir eğitimin vermelerinin gerekliliğine inanmalarının temel nedeni, eğitim kurumlarının itikat ve ahlak bakımından İslami ölçüte uygun olmasının gerekliliğidir.

2.6. Disiplin Anlayışı

Medresede uygulanmakta olan cezai disiplin anlayışı, oldukça hafif bir düzeyde tutulmaktadır. Bu hafif cezalar da, fazladan bulaşık yıkama, fazladan nöbetçilik yapma ve temizlik gibi yaptırımlardır. Bu hafif yaptırımlar, ağır olmayan hata ve suçlar içindir. Sigara içme, arkadaşlarını azarlama ya da kötü bir laf söyleme, kendisine verilmiş olan görevi aksatma ya da bu görevi yerine getirmeme vb. suçlar için bu şekilde hafif cezalar uygulanmaktadır. Bunun yanında medreseden atma ya da belli bir süreliğine medreseden uzaklaştırma gibi ağır cezalar da uygulanmaktadır. Bu ve buna benzer cezayı gerektirecek olan suçlar arasında da, medreseden izinsiz ayrılmak, hırsızlık, kavga, yüz kızartıcı suçlar vb. unsurlar sayılabilmektedir. Medrese mensuplarınca, bu gibi olaylara medresede neredeyse hiç rastlanılmadığı ifade edilmektedir.

2.7. Medresenin Bölgedeki Rolü

Medrese ve medrese alimlerinin bölge halkı üzerinde olan etkisinin eskisi gibi olmadığı dile getirilmektedir. Özellikle aşiretler üzerinde olan söz

⁶⁰ Bu imkan Diyanet İşleri Başkanlığı'nca tüm yurttta, hafızlar için getirdiği bir imkandır.

sahipliliği şu an itibariyle daha çok saygı mahiyeti ile sınırlı kalmıştır. Bunun temel sebebinin halk arasındaki itikat(iman-ibadet birliği) derecesinin azalması olduğu düşünülmektedir.

Buradan mezun olanların her birisinin gideceği her yerde artık Tillo'yu temsil ettiği belirtilmektedir. Siirt'e varılıp halka, medreselerin yeri sorulduğuna, bu soruya çok aşına olunması, buraya bu amaçla gelenlere olabildiğince yardımcı olmaya çalışmaları, medresenin yerel halk üzerindeki etkilerinin memnuniyetini yansıtmaktadır. Onlar, Tillo medreselerinin kendileri ve bölge insanları için yerinin çok farklı, olduğunu kendileri için kültürel ve eğitimsel bir miras olarak görmekte-dirler. Şu an itibariyle, Batman, Diyarbakır, Şanlıurfa gibi yerlerde inşa edilen ve eğitime başlayan Tillo medreseleri bulunmaktadır. Bunlar yine merkez olarak Tillo'ya bağlı olup buraya hoca atamaları da bizzat Tillo tarafından gerçekleştirilmektedir. Bu illerin yanında Elazığ, Malatya gibi illere de inşasına başlanmış olan yeni medreselerin inşası bitmek üzeredir. Bu ve benzeri iller(ya da ilçeler) de inşa edilecek tüm medreseler yine Tillo'ya bağlı olup hepsinin ön adına "Tillo" ibaresi eklenmesi düşünülmektedir. Medresenin bölge insanları için değerli olarak görülen bir diğer rolü de, çocuklara ve gençlere sağladığı ahlaki ve eğitimsel hizmetlerdir. Nitekim buralarda yaşayan insanlar, çocuklarının siyaset, gruplaşmalar, alkol, uyuşturucu vs. durumlardan oldukça korkmakta ve çocuklarının bu gibi durumlardan uzak kalabilmeleri için, onları medreseye emanet etmektedirler. Bölgedeki mollaların azımsanmayacak derecede büyük çoğunluğu bu medreselerden mezun olmuş olması, medresenin bölgedeki saygınlık rolünü daha da pekiştirmektedir.

SONUÇ

Medrese, tarihsel süreç içerisinde toplumların ve devlet birimlerinin en önemli kurumlarından birisi olmuştur. Bu, bir kurum olarak eğitimin, toplumsal işlevin konumundan kaynaklandığı söylenebilir. Bunun tarihsel ve kültürel önemi, toplumsal boyutta günümüzde dahi inkar edilemeyecek seviyede yer aldığı aşikardır.

Türkiye'nin güneydoğusunda faaliyet gösteren ve bu araştırmaya konu olan geleneksel eğitim kurumu olan Tillo medresesi, mevcut yapısını toplumsal doğallığın bir ürünü olarak sürdürmektedir. Tillo Medresesi, kadim

medreselerin ayakta duran en büyük temsilcilerinden birisidir. Bölgedeki küçük çaplı birçok medrese olduğu gibi, bu denli büyük çapta kurumsallaşmış olan başka bir medreseye rastlanılmamaktadır. Zor şartlar altında devam ettirilmeye çalışılan bu eğitim kurumu, halk tarafından benimsenmekte ve desteklenmektedir. Fakat bu desteğin derecesinin ve şeklinin tartışılır durumda olduğu söylenebilir. Bunun bilimsel ispatı ise başlı başına yeni bilimsel bir araştırmayı gerektirmektedir. Osmanlı döneminde vakıf sistemi ile ayakta duran medreseler, bugünkü şartlarda başta devletten olmak üzere, diğer hiçbir kurumdan herhangi bir ekonomik destek almamakta ve belirgin bir vakıf gelirine de sahip olmamaktadır. Bu çerçevede bugün, Tillo Medresesi, siyasal ve/ya da ideolojik birçok yaklaşımdan uzak ve özerk bir sınır çizmeye çalışmıştır. Öğrenciler medrese imkânları doğrultusunda temizlik, yemek, güvenlik ve sağlık gibi çeşitli alanlarda çalışıp medresenin bu eksiklerini kendi çabalarıyla tamamlamaya çalışmaktadır. Bu durumun öğrenci-medrese arasında yakın bir bağ meydana getirdiği dile getirilebilir.

Medrese mensupları geleneksel eğitim kurumu olarak medreselerin, toplumun eğitim ve diğer bazı sosyal ihtiyaçlarına cevap oluşturabileceğine inanmaktadır. Bunun yanında medrese mensuplarının, ulaşılması istenen hedeflere yetişmesi durumunda, medreselerin tarihi eski gücüne de kavuşabileceğini kabul etmektedirler. Bunun için, devlet desteğinin gerekliliğini düşünenler olduğu gibi, devletin medreseleri kendi haline bırakıp kendi bünyesinde büyümesine izin vermesinin gerekliliğine inananlar da yer almaktadır. Bu bağlamda medrese mensuplarının bir kısmı vakıflarla medreselerin ihtiyaçlarının karşılanabileceğine inanmaktadır.

Tillo Medresesi de ehli sünnet ve'l cemaat ekseninde, Şafii-Nakşibendi geleneğine bağlı olarak var olmuş ve varlığını idame ettirmiştir. Bunun yanında medresenin tasavvufi ya da eğitim eksenli bir medrese ilişkisinde herhangi bir ülkenin medreseleri ile temas halinde olmadıkları ifade edilmektedir. Fakat, yöntem ve teknik olarak "*Moritanya*" medreselerine benzerdir. Bu yakınlığın, sadece teorikte ve maneviyatla sınırlı kalıp, medresenin tasavvuf-eğitim anlayışındaki yöntem birliği-benzerliğinden kaynaklanmaktadır.

Medrese hocaları ile talebe arasındaki ilişkiler ve medresenin toplumsal yapılarla olan iletişim biçimleri, son derece özgün bir yapıdadır. Bu özgünlük,

medrese içinde kendini hissettirdiği gibi medrese dışında da fark ettirmektedir. Nitekim bölgede var olan medrese misyonu, medrese mensuplarına birçok açıdan sorumlulukların yüklendiği kendi ifadelerinden anlaşılmaktadır.

KAYNAKÇA

- Akyüz Yahya, Türk Eğitim Tarihi(Başlangıçtan 1993'e) Damla Yayınevi, İstanbul 1933.
- Arslan Hüseyin, "Yüksek Ruhlar ve Aydınlar Ruhu "TİLLO", Simurg Eğitim Danış Ar-Ge Dil ve Kültür Hiz. San. Tic. Ltd. Şti, İstanbul 2006.
- Atay Hüseyin, Osmanlılarda Yüksek Din Eğitimi: Medrese Programları İcazetnameler- İslahat Hareketleri, Dergah Yayınları, İstanbul 1983.
- Bayraktar Mehmet, Kutlu Müderris İdris-i Bitlisi, Biyografi.net. Yay., İstanbul 2006.
- Cebecioğlu Ethem, Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü, Rehber Basın Yayın Organizasyon, Ankara 1997.
- Çelebi Ahmet, İslam'da Eğitim-Öğretim Tarihi, Damla Yayınevi, İstanbul 1983.
- Çiçek M. Halil, "Şark Medreselerinin Serencamı", Beyan Yayınları, İstanbul 2009.
- Demiralp Yekta, Erken Dönem Osmanlı Medreseleri, Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü(Yayınlanmamış Doktora Tezi), İzmir 1997
- Develioğlu Ferit, "Osmanlı-Türkçe Anslikopedik Lügat", Aydın Kitabevi Yayınları, Ankara 1978
- Eraydın Selçuk, Tasavvuf ve Tarikatlar, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfi Yayınları, İstanbul 2011.
- Ergün Mustafa, II. Meşrutiyet Döneminde Medreselerin Durumu ve İslah Çalışmaları, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi, Ankara 1982 cilt:30, sayı:1-2.
- Gül Ahmet, Osmanlı Medreselerinde Eğitim-Öğretim ve Bunlar Arasında Darü l-Hadislerin Yeri, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1997.
- Gözütok Şakir, Uluslararası Medrese Geleneği ve Modernleşme Sürecinde Medreseler Sempozyumu, M.Ş.Ü. Yayınları, Muş 2013, Cilt-1.
- Hançerlioğlu Orhan, Dünya İnançları Sözlüğü, Remzi Kitabevi, İstanbul 2010.
- Karaca C. Merziye, Günümüzde Tasavvuf ve Tarikat Anlayışı, Pedam Bilge Yayınları, İstanbul 2010.

- Kazıcı Ziya, Siyasi-Dini-Kültürel-Sosyal İslam Tarihi, Kayıhan Yayınları, İstanbul 1997.
- Uzunçarşılı İsmail Hakkı, Osmanlı Devletinin İlmiye Teşkilatı, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1984
- Püsküllüoğlu Ali, Türkçe Sözlük, Arkadaş Yayınevi, Ankara 2004.
- Sönmez Selami, Toplumsal Değişme ve Öğretmen, Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi, Erzurum 2006, sayı: 13.
- Taşdemirci Ersoy, Medreselerin Doğuş Kaynakları ve İlk Zamanları, E.Ü. Sos. Bil. Dergisi, Kayseri 1989, sayı:2.
- Turan Osman, Selçuklular Tarihi ve Türk İslam Medeniyeti, Ötüken Neşriyat İstanbul 1968.
- Yakuboğlu Kenan, Osmanlı Medrese Eğitimi ve Felsefesi, Gökkubbe Yayınları, İstanbul 2006.
- Yüksel Ahmet Turan, İslam'da Bilim Tarihi (Başlangıçtan Osmanlı Döneminin Sonuna Kadar) Kitap Dünyası, Konya 2002.
- Zengin Zeki Salih, Medreseler ve Din Eğitimi, Akçağ Yayınları, Ankara 2002.

